

12. Ogiński, M. K. Pamiętniki Ogińskiego o Polsce i polakach od roku 1788 aż do końca roku 1815 : w 4 t. / M. K. Ogiński ; z języka francuzkiego. – Poznań : Księgarnia Jana Konstantego Żupańskiego, 1871. – Т. 3. – 218 s.
13. Puzynina, G. W Wilnie i w dworkach litewskich. Pamiętnik z lat 1815 – 1843 / G. Puzynina. – Fotooffsetowe wyd. – Kraków : Krajowa Agencja wydawnicza, 1990. – 400 s.
14. Rostworowski, E. Pusłowski Wojciech / E. Rostworowski // Polski słownik biograficzny. – Wrocław, 1986. – Т. XXIX/3. Zesz. 122. Pułaski Antoni – Rabski Janusz. – S. 423 – 427.

РЕЗЮМЕ

Статья описывает условия и процесс формирования региональной неформальной группы (землячества) в рамках Гродненской губернии в 1801 – 1863 гг.

SUMMARY

The article describes the conditions and process of formation of the regional non-formal group (fellowcountryship) in the framework of the Grodno province in 1801 – 1863.

Рабец Т. Д.

УСХОДНЕСЛАВЯНСКІЯ МІФАЛАГІЧНЫЯ ПЕРСАНАЖЫ, ЗВЯЗАНЫЯ З ТРАДЫЦЫЙНЫМ АСЯРОДДЗЕМ БЫТАВАННЯ

*Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі
(Паступіў у рэдакцыю 15.09.2016)*

У апошні час у айчыннай фалькларыстыцы назіраецца актыўны працэс адраджэння і захавання традыцыйнай беларускай культуры. Вывучэнне народнай дэманалогіі, як найбольш старажытнага пласта нацыянальнай культуры, садзейнічае рэканструкцыі агульнай міфалагічнай «карціны свету» ўсходніх славян. Як вядома, усходнеславянскі фальклор не захаваў рэальна зафіксаваных (у вуснай або пісьмовай традыцыі) дахрысціянскіх апавядальных міфаў пра багоў. Таму адзінай крыніцай для рэканструкцыі персанажнай міфалагічнай сістэмы, у якой былі бы адлюстраваны рэшткі старажытнага светасузірання ўсходніх славян, застаецца ніжэйшая міфалогія – комплекс уяўленняў пра дэманаў, духаў, нячыстую сілу і людзей, надзеленых звышнатуральнымі здольнасцямі. З прыняццем хрысціянства вобразы вышэйшых язычніцкіх багоў, якія ўваходзілі ў пантэон, паступова трансфармаваліся ў народнай свядомасці ў бок зніжэння, набываючы рысы ніжэйшых духаў – дэманаў. Дэман – гэта ўмоўнае абазначэнне тых звышнатуральных істот, што не з’яўляюцца багамі, а займаюць у параўнанні з імі ніжэйшае месца ў іерархіі. Тэрмін «дэманалогія» паходзіць з хрысціянскай традыцыі і для народнай свядомасці не характэрны. У Бібліі паняцце «дэман» заўсёды прымянялася для абазначэння злых духаў, язычніцкіх багоў або ідалаў, у той час як раннія характарыстыкі, якія прыпісваліся славянамі дэманалагічным персанажам, не заўсёды з’яўляюцца адмоўнымі. Відавочна, што пераважна адмоўнае разуменне сутнасці дэманаў – вынік знішчэння хрысціянскай царквой язычніцкіх традыцый.

У этыялагічных легендах, якія апавядаюць пра паходжанне нячыстай сілы, у розных формах увасабляецца ідэя яе супрацьпастаўлення Богу. Згодна з аднымі апавяданнямі, нячыстая сіла створана самім Богам: з яго адлюстравання ў вадзе, пляўка. Па іншых легендах, нячыстая сіла ўтварылася з проклятых Богам дэманічных істот. Згодна з трэцімі, у нячыстую сілу пераўтварыліся звергнутыя Богам з нябёсаў анёлы: яны так імкліва ляцелі ўніз, што падалі паўсюль: на дахі дамоў, у лясы, у ваду, і дзе якія

ўпалі, так там і засталіся. Тыя духі, што трапілі на дамы, сталі называцца хатнікамі (дамавікамі), што ў лясы – лесунамі, у ваду – вадзянікамі. Захаваліся таксама міфалагічныя ўяўленні пра тое, што дэманалагічнымі істотамі становяцца нехрышчоныя дзеці (напрыклад, кікімары), а таксама людзі, якія памерлі «няправільнай» смерцю або былі праклятыя іншымі людзьмі (вадзянікі, русалкі). Уяўленне пра «няправільных» і «правільных» нябожчыкаў існавала з глыбокай старажытнасці. Людзі, што пайшлі з жыцця натуральным чынам, ад старасці, асэнсоўваліся «правільнымі» нябожчыкамі. Адпаведна, яны лічыліся вельмі паважанымі продкамі, якіх звычайна называлі «дзядамі» або «бацькамі». Людзі, што памерлі ад самагубства, празмернага п'янства, у выніку няшчаснага выпадку, лічыліся «няправільнымі» нябожчыкамі, бо яны не прайшлі да канца свой жыццёвы шлях. Да гэтай жа групы нябожчыкаў адносілі і дзяцей, мёртванароджаных, нехрышчоных або свядома ці выпадкова загубленых маці. Усе гэтыя нябожчыкі, па народных уяўленнях, станавіліся небяспечнымі для жывых людзей, паколькі не маглі спакойна знайсці сваё месца на тым свеце да таго часу, пакуль не прыйдзе іх тэрмін смерці, прызначаны ім пры нараджэнні.

У часы язычніцтва ніжэйшыя міфалагічныя істоты, згодна з меркаваннямі многіх даследчыкаў, былі больш блізкія да чалавека, чым вышэйшыя бажства. Дамашнія і родавыя духі, гаспадары прыродных прастор актыўна ўмешваліся ў жыццё чалавека, увесь час знаходзіліся ў дыялагічных адносінах са светам людзей. У сувязі з гэтым адзначым, што дэманалагічныя вобразы ва ўсходніх славян асэнсоўваліся як носьбіты трансцэндэнтных ведаў, як праваднікі паміж чалавекам і боскай сілай. Да іх звярталіся падчас гаданняў, з іх паводзінамі было звязана шмат прыкмет і забабонаў. Яны з'яўляліся неад'емнай часткай сямейных, каляндарных і гаспадарча-бытавых абрадаў, былі цесна звязаны з ўяўленнямі пра час і прастору, з'явы прыроды, жывёльны і раслінны свет, прычыны ўзнікнення хвароб і эпідэміяў і знайшлі адлюстраванне ва ўяўленнях пра лёс чалавека. Зараджэнне дэманалагічных уяўленняў як старажытнага сакральнага вопыту звязана з адушаўленнем прыроды, а пазней – з яе абагаўленнем. У павер'ях, дзе фігуруюць розныя дэманалагічныя вобразы, прасочваюцца перажыткі культураў, звязаных з навакольным светам, – расліннасці, неба, агню, вады, а таксама з родам.

У перыяд станаўлення хрысціянства вера ў ніжэйшых духаў працягвала існаваць, у той час як пакланенне язычніцкім вышэйшым багам, уяўленні пра якіх досыць хутка знікалі з народнай свядомасці, саступіла месца хрысціянскай веры ў Бога. Шматвяковае суіснаванне праваслаўя і дахрысціянскіх вераванняў не магло прайсці бяследна. Уяўленні пра некаторыя міфалагічныя істоты паступова трансфармаваліся або забываліся ўвогуле, замест чаго з'яўляліся новыя, падчас вядомыя толькі ў вузкіх лакальных традыцыях. Так, павер'і пра хатніка, хлеўніка ці лазніка сустракаюцца практычна ва ўсіх рэгіёнах Беларусі, у той час як пра кікімару (вешчыцу), мещу або хута – значна радзей.

Дэманалагічныя ўяўленні ўсходніх славян захаваліся да нашага часу і пранізваюць усе бакі жыцця людзей, з'яўляючыся важным элементам грамадскай свядомасці і нацыянальнага менталітэту. Некаторая частка такіх забабонаў і ўяўленняў дайшла да нас ў нязменным выглядзе, другая іх частка перасэнсавалася і відазмянілася ў свядомасці сучаснага чалавека. Сучасны чалавек, як і яго продкі, па-ранейшаму арыентуецца на сустрэчу з сакральным. Немалаважнай падставай для звароту да дэманалогіі з'яўляецца пачуццё страху перад невядомым і нетлумачальным. Навейшы перыяд гісторыі

характарызуецца стварэннем «крыптарэлігійнага» (грэч. *kryptos* ‘патаемны, прыхаваны’ + лац. *religio* ‘набожны, святы, прадмет культу’) свету [9, с. 134], якому ўласцівы зварот да старажытных сакральных з’яў. Таму захаванне і праяўленне ў культуры мадэляў паводзін, характэрных для архаічнага грамадства, не выклікае здзіўлення.

У цяперашні час этнографы і фалькларысты чэрпаюць звесткі пра дэмалагічных персанажаў з разнастайных крыніц, у першую чаргу з уласных запісаў размоў з носьбітамі язычніцкай культуры і твораў спецыфічнага фальклорнага жанру – невялікіх апавяданняў, прысвечаных сустрэчам з нячыстай сілай, што здарыліся з самімі апавядальнікамі (былічкі) або з якім-небудзь іншым чалавекам (бывальшчыны). Апавяданні пра сустрэчу з нячыстай сілай нагадваюць сучасныя апавяданні пра НЛА і прывіды. Яны ўяляюць сабой своеасаблівае паказанне сведкі, з указаннем выгляду персанажа, даты і часу падзеі, месца назірання. Акрамя таго, у сучаснай культуры назіраецца таксама працэс дэманізацыі, звязаны з наданнем пэўным з’явам рэчаіснасці адмоўных характарыстык. Праяўленне гэтага працэсу можна прасачыць ў палітыцы, поп-культуры, гісторыі. Дэманізацыя заснавана на перабольшванні якіх-небудзь якасцей суб’екта (асобы, сацыяльныя групы, нацыі і інш.), з’явы, працэсу або ідэі [8].

Сярод вялікай колькасці дэманалагічных істот усходнеславянскай ніжэйшай міфалогіі, якія знайшлі адлюстраванне ў фальклоры, традыцыях і абрадах беларускага народа, найбольшую цікавасць уяўляюць персанажы, звязаныя з традыцыйным асяроддзем бытавання чалавека. Па функцыянальна-семантычных характарыстыках яны падзяляюцца на некалькі груп: 1) гаспадары хаты (хатнік і хатніца) – апекуны і памочнікі чалавека, якія забяспечваюць шчаслівае жыццё сям’і, здароўе людзей і жывёлы; 2) шкадлівыя духі (пячурнік, кікімары, валасень, шэшкі), што не імкнуцца дапамагаць гаспадарам, не робяць вялікай шкоды, але, калі да іх непаважліва ставяцца, могуць шумець, грукаць, перашкаджаць жыхарам спаць; 3) нядобрыя духі (злыдні, бадзюля, меша), якія наносяць вялікую шкоду гаспадарам і гаспадарцы; 4) духі-абагачальнікі (змей), што служаць чалавеку, дапамагаюць яму ў гаспадарцы на ўмовах асаблівай дамовы; 5) духі хвароб; 6) духі-персаніфікацыі часу (Пятніца, Серада, святочныя духі і інш.). Асобна ў сістэме міфалагічных персанажаў стаіць вобраз чорта, які па сваіх функцыянальных характарыстыках можа замяшчаць амаль любы дэманалагічны вобраз, выступаючы ў ролі абагульненай (родавай) фігуры для абазначэння розных персанажаў.

Галоўным духам хаты, апекуном гаспадаркі з’яўляецца хатнік (дамавік, дамавы, гаспадар, падпечнік, хоплік і інш.). Згодна з усходнеславянскімі павер’ямі, хатнікам становіцца пасля смерці гаспадар дома – заснавальнік роду. У рускіх было распаўсюджана ўяўленне, што хатнікам становіцца нябожчык, які за грахі Богам быў прызначаны служыць членам сям’і, або мужчына, што памёр без пакаяння. Таксама лічылі, што ў хатніка пераўтвараюцца душы жывёл, якіх закопвалі ці замураўвалі ў падмурак дома падчас будаўніцтва, або душы дрэў, з якіх будавалі дом. У павер’ях беларусаў хатнік мае змяінае паходжанне: «Беларус не толькі ўяўляе сабе Дамавіка ў вобразе змяі, але нават і па паходжанні лічыць яго амаль што змяёю... Трэба пеўня, які заспявае на трэці дзень пасля выхаду з яйка, трымаць сем гадоў. За гэты час ён знясе зносок (маленькае яйка велічынёй з галубінае), які трэба зашыць у мяшэчак і насіць яго пад левай пахаю шэсць месяцаў. Праз гэты тэрмін з яго вылупіцца змеяня, якое, уласна, і ёсць Дамавік. У знак падзякі за прытулак ён будзе чалавеку, што насіў яго, прыносіць дастатак у гаспадарцы» [4, с. 118].

У народнай традыцыі хатнік набывае розныя найменні. Галоўным чынам яго намінацыя заснавана на трох прынцыпах: тапаграфічным (хатнік, запечнік, клетнік, падпечнік і інш.), сацыяльным (гаспадар, дзядуля і г. д.) і функцыянальным, які ўказвае на характэрныя для хатніка дзеянні (гэта больш распаўсюджана ў рускай і ўкраінскай традыцыях, напрыклад, рус. гнетке, гнетко – г. зн. хатнік, што па начах кладзецца «цяжкім гнётам» на грудзі чалавека). Некаторыя найменні хатніка адлюстроўваюць яго статус у доме і адносіны з членамі сям’і (рус. «хозяин, избенной большак, дёдушко-браток, братанушко, доброхотушко»; бел. «гаспадар, дзядзька, браток, дзед»; укр. «хозяин, дід, богатыр»), а таксама асноўныя функцыі і характарыстыкі (рус. «кормилец, жировик, гнетка, лизун»; укр. «гуркало»). У найменнях хатніка можа падкрэслівацца яго прыналежнасць да нячыстай сілы: рус. «лихой, другая половина, жировой чёрт»; бел. «чорт, дамавы, не свой дух, ліхадзей»; укр. «домовий, дябел, нечистый».

Хатнік, як правіла, нябачны і паказваецца чалавеку толькі перад якім-небудзь будучым няшчасцем або смерцю членаў сям’і. У такіх выпадках ноччу ён штурхае гаспадара, вые, грукае дзвярыма або паказваецца жыхарам дома ў розных вобразах. Чалавеку забаранялася бачыць хатніка, бо гэта вельмі небяспечна. Так, згодна з апавяданнем беларускай перасяленкі, запісанага ў 1991 г. беларускімі фалькларыстамі І. Карашчанкам і У. Васілевічам падчас фальклорна-этнаграфічнай экспедыцыі ў Сібір, да адной дзяўчыны ноччу прыходзіў мужчына, якога прымалі за хатніка: *«Насця мяне паклала спаць каля сябе. Тут я, а потым яна ад краю лягла. Чую, засланка дзвярэй – ляп! Адкрылася дзверь. Лезе мужчына, сівы брыль, сівы плашч і пугаўкі такія, аж гаряць на ём. Как ішоў, прайшоў усіх дзевак, как да Насці дайшоў, стаў. “Насця, хто ета?” А яна мне – хоп пасцілку на глаза! І больше я яго не бачыла. А матка спецыяльна пуціла ўзнаць, хто ходзя. Хлопцы ўжо ўсе домо спаць, а хто-та ходзя ўсё ўночы... Насця выйшла замуж за Грышку. Двое дзяцей нажыла і памёрла. Замучыў яе саўсем»* (зап. у в. Каменка Чугуеўскага р-на Прыморскага края ад Н. І. Старчанкі, 1910 г. н.) [1].

Нягледзячы на тое, што хатнік паказваецца людзям вельмі рэдка, у беларускіх павер’ях захаваліся як зааморфны (змья, сабака, кот і інш.), так і антрапаморфны вобразы дамавіка, аднак часцей за ўсё ён уяўляецца ў выглядзе «старэнькага дзядка, з сівой барадою і доўгімі сівымі валасамі, апрануты ён у насоў, а другія кажуць – у белую кашулю, падперазаны ён дзягай, а па другіх версіях – лыкам» [3, с. 66]. Па іншых уяўленнях, гэта «тоўсты, сярэдняга росту мужчына з паўсіваю лапацістаю барадою, з прыгожым, дабрадушным тварам, блакітнымі адкрытымі вачыма; валасы на галаве раскудлачаны, часткова спускаюцца на лоб; за выключэннем часткі твару вакол вачэй і носа, усё цела яго, нават далоні і падэшвы, пакрыты, нібы пушком, мяккаю поўсцю; зусім чалавечыя кіпці яго даўгаватыя і нейкія асабліва халодныя, што адчуваецца, калі Дамавік гладзіць. Часам ён – глыбокі стары, ростам з пяцігадовае дзіця, са зморшчаным тварам, белаю, як снег, барадою, сіва-жоўтымі валасамі на галаве, з фасфарычным бляскам вачэй, ад якіх ідуць у бакі палосы святла» [6, с. 51].

Месца жыхарства хатніка ў доме вызначаецца па-рознаму: на печы, пад печкаю, пад падлогаю, у хлявах і іншых забудовах, дзе размяшчаецца скаціна [7, с. 289]. «Акрамя месцаў у хаце, Дамавік туліцца ў сенцах, на гарышчы і ў клеці, калі там летнюю парою большы час знаходзіцца і сям’я. Тут ён садзіцца на жэрдачку, на палог, на малочную скрыню, на жорнавы пастаў ці на ўбіты ў сцяну драўляны круг» [6, с. 51].

Па народных павер’ях, хатнік, як і гаспадар, мае жонку (дамавуха, дамаха) і дзяцей: «У Дамавіка толькі адна жонка. Пасля смерці яе ён можа ажаніцца да чатырох

разоў, але не на сваячках – інакш ён абавязаны пакінуць хатнюю службу і паступіць, напрыклад, у лесавікі, вадзянікі, балотнікі. Ад сваёй жонкі Дамавік мае сыноў і дачок. Дасягнуўшы ўзросту, сыны звычайна становяцца дамавікамі новых пабудаваных дамоў; дочки ж выдаюцца замуж за дамавікоў, хоць некаторыя з іх застаюцца вечна юнымі красунямі, чым і зводзяць хатніх хлопцаў і схіляюць на сувязь з сабою, але ў той жа час яны няўлоўныя» [6, с. 35 – 36]. Хатніца таксама, як і хатнік, дапамагае чалавеку ў гаспадарчых справах. У некаторых мясцінах дамавуху атаясамлівалі з іншым дамашнім духам – кікімарай. Аднак паміж імі існуе шэраг адрозненняў у занятках, паводзінах і паходжанні. Так, хатніца паўстае ў «выглядзе сярэдніх гадоў кабеты. Нізенькая, тоўсценькая, нібыта дзежачка, яна падтрымлівала парадак у хаце добрай гаспадыні, дапамагала ёй у розных справах, глядзела і люляла дзяцей, дала ім нейкія чароўныя лекі, калі тыя вельмі хворыя, і з яе дапамогаю дзеці хутка папраўляліся. Нядбайных і нехайных гаспадыняў Дамавуха, чысценькая і акуратненькая, вельмі не любіла і таму часта помсціла ім, падкідваючы ў прыгатаваную такой гаспадыняю страву свірэпкі. Тады ў гэтай сям’і адбываліся сваркі і бойкі» [2, с. 27]. Кікімары (вешчыцы) – гэта ўвасобленыя ў вобразе юных істот душы нехрышчоных нябожчыц-дзяўчат або дзяцей, праклятых маці яшчэ ў чэраве. Яны, як правіла, «зусім бяшкодныя, хоць і засылаюцца ў дамы людзей з варожай мэтай. Галоўным чынам кікімары збіраюцца ў тыя дамы, дзе адбылося забойства дзяцей, пракляцце і паблізу якіх быў схаваны трупік. З-за сваёй дзяціннасці і часткова полу кікімары зусім забываюцца пра мэты знаходжання ў доме, загульваюцца і перашкаджаюць жыхарам хіба адной валтузнёй, ад якой чуваць няпэўны шум уперамешку з рэдкім знямоглым піскам і віскам» [6, с. 47].

Жыццё ўсёй сям’і залежала ад прыхільнасці да яе хатніка. Калі хатнік любіць членаў сям’і і жывёлу, у хаце пануе дабрабыт, а калі ён раззлуецца на каго-небудзь, то сям’ю чакаюць няшчасце і страты. У сувязі з гэтым у народзе захавалася шмат абрадаў і рытуалаў, звязаных з шанаваннем і ўлагоджваннем хатніка: гаспадары імкнуліся пачаставаць яго смачнымі стравамі, клікалі яго на вячэру падчас сямейных урачыстасцей і ў памінальныя дні, а таксама запрашалі з сабой у новы дом. Акрамя таго, каб хатнік не ўзлаваўся на гаспадароў і не шкодзіў ім, у народзе існавалі некаторыя забароны і перасцярогі. Напрыклад, у беларусаў захавалася павер’е, што «дамавік цярпець не можа шуму і сваркі, нехайнасці, бруду, абьякавасці і неакуратнасці ў рабоце. Асабліва трэба асцярожна трымаць сябе ў хляве... апоўдні трэба асцерагацца лаянкі, буйных размоў, асабліва кляцьбы. Апоўдні збываецца кляцьба маці. Ці не ад таго, што апоўдні Дамавік моцна спіць, а калі пабудзіць яго і патрывожыць, то ён не ў настроі і злуецца?» [5, с. 366].

Такім чынам, згодна з беларускімі павер’ямі, хатнік не асацыіраваўся як адмоўны, шкодны персанаж, як гэта прыпісваецца нячыстай сіле і дэманалагічным істотам. Адмоўныя якасці хатніка выяўляюцца толькі перад няшчасцем ці ў выпадку парушэння спецыяльных забаронаў або непаважлівых адносін да яго.

Акрамя хатніка для традыцыйнага асяроддзя бытавання чалавека характэрна існаванне і іншых больш мелкіх дэманалагічных істот: кікімар (вешчыц), мар, злыдняў, пачурніка, хута, змея, мешы, валасеня і іншых. Па сваіх функцыянальна-семантычных характарыстыках пачурнік і хут вельмі нагадваюць хатніка, нярэдка іх вобразы змешваюцца і ўсведамляюцца як адна істота, у той час як злыдні па сваіх функцыянальных асаблівасцях адрозніваюцца ад хатніка. Злыдні – гэта маленькія, нябачныя істоты, якія прыносяць чалавеку і яго гаспадарцы толькі няшчасце. Часам яны

прымаюць выгляд нябачных маленькіх дзядкоў, апранутых у шэрае ці чорнае адзенне, або малых, гарбатых, скручаных стварэнняў у вялізных ботах і шапках. Яны могуць пасяліцца ў хаце без усякай на тое прычыны або ў выпадку, калі жыхары дома вельмі хочуць разбагацець ці празмерна многа працуюць: «Звычайна жывуць пад печку, робяць адтуль выправы па ўсёй гаспадарцы і адбіраюць розныя набыткі... Ва ўсім шкодзяць і перашкаджаюць, так, што хата, у якой яны пасяліліся, бяднее і галее» [2, с. 32]. Цікавае апісанне валасеня зафіксавана студэнтамі БДПУ імя М.Танка ў Вілейскім раёне Мінскай вобласці: «Валасень мае выгляд невялікай істоты, што ходзіць выпрастаўшыся, з цёмнай густой доўгай поўсцю. У яго вялікія сяміпалыя далоні з доўгімі пазногцямі» [2, с. 31]. Як правіла, ён з'яўляецца ноччу і пужае людзей у сне.

Такім чынам, намі прааналізаваны асноўныя ўяўленні ўсходніх славян пра духаў традыцыйнага асяроддзя бытавання чалавека з мэтай выяўлення галоўных якасных характарыстык і функцый, якімі яны надзяляюцца. Пры ўсёй разнастайнасці дзеянняў і функцый духаў дадзенай групы можна вызначыць дзве генеральныя семы, што займаюць цэнтральнае і інварыянтнае становішча ў структуры варыятыўнага значэння функцый асобных персанажаў і дазваляюць з пэўнай доляй умоўнасці падзяліць іх на дзве групы: станоўчыя і адмоўныя.

ЛІТАРАТУРА

1. Архіў Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі. – Фонд Сібір. 1991. № 1.
2. Беларуская міфалогія : дапаможнік / уклад. У. А. Васілевіч. – Мінск : Універсітэцкае, 2001. – 208 с.
3. Богданович, А. Е. Пережитки древнего миросозерцания у белорусов : этнографический очерк / А. Е. Богданович. – Гродно : Губернская тип., 1895. – 186 с.
4. Демидович, П. Из области верований и сказаний белорусов / П. Демидович // Этнографическое обозрение. – 1896. – Кн. 28, № 1. – С. 107 – 145.
5. Добровольский, В. Н. Данные для народного календаря Смоленской губернии в связи с народными верованиями / В. Н. Добровольский // Живая старина. – 1898. – Вып. 3-4. – С. 357 – 380.
6. Никифоровский, Н. Я. Нечистики. Свод простонародных в Витебской Белоруссии сказаний о нечистой силе. – Витебск : Изд. Н. А. Паньков, 1995. – 85 с.
7. Романов, Е. Р. Белорусский сборник : в 9 вып. / Е. Р. Романов. – Вильно : Тип. А. Г. Сыркина, 1912. – Вып. 8. Быт белоруса. – 600 с.
8. Топоров, В. Демонизация как феномен / В. Топоров // НГ-сценарии. – 1999. – № 5 (39) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vivovoco.astronet.ru/VV/NG/DEMON.HTM>. – Дата доступа: 10.09.2016.
9. Элиаде, М. Священное и мирское / М. Элиаде ; пер. с фр., предисл. и коммент. Н. К. Гарбовского. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – 144 с.

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются традиционные восточнославянские представления о сверхъестественном мире и демонологических персонажах, которые принадлежат к традиционной среде бытования человека, а также выявляется степень сохранности и распространённости элементов языческого мировоззрения в современной культуре.

SUMMARY

The article analyzes the traditional Eastern Slavic concepts of the supernatural world and demonological characters which belong to the traditional environment of human existence, and to identify the degree of preservation and abundances of the elements of pagan philosophy in contemporary culture.